

*Velencei–magyar diplomáciai kapcsolatok Girolamo Priuli 1494 és 1500 között keletkezett
naplófejlegyzéseinek tükrében*

Jelige: velencei-magyar diplomáciai kapcsolatok

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	2
A velencei naplóirodalom a 16. század fordulóján	4
A Priuli család és Girolamo Priuli.....	6
A kézirat jellege	9
Velencei-magyar diplomáciai kapcsolatok a 16. század fordulóján és Priuli naplójában való megjelenésük	11
A Magyar Királyságra vonatkozó források	16
Összegzés	16
Bibliográfia.....	28

Bevezetés

OTDK dolgozatomban a velencei naplóirodalommal, azon belül is Girolamo Priuli naplójával foglalkozom. A 15. század közepétől egészen a 16. század közepéig számos *diarii* és *annali* látott napvilágot a dózsák által vezetett városállamban, amelynek oka az itáliai egyensúly felbomlásában keresendő.¹ Az európai hegemoniáért folytatott nagyhatalmi harcok az Appennini-félsziget politikai megosztottságát használták ki, aminek eredményeként a különböző államok egymással is szembe kerültek a nyelvi és a vallási egység ellenére is.² A folyamatosan fokozódó politikai és katonai események egyaránt foglalkoztatták a közvéleményt, valamint a velencei városállam vezetőit, amely társadalmi rétegből sokan tollat ragadtak,³ hogy ne csak az eseményeket, hanem meglátásaikat is feljegyezzék.⁴

A magyar történettudomány többször is foglalkozott már a velencei-magyar diplomáciai kapcsolatokkal, azonban a Jagelló-korra fókuszálva részletes munka 1929 óta⁵ nem jelent meg. Legújabbban Lakatos Bálint⁶ foglalkozott a témával, azonban ahogyan tanulmányának a címe is mutatja, csak vázlatosan elemzi az itáliai városállamok és a Magyar Királyság közötti diplomáciát. Jászay Magda⁷ átfogóan vizsgálta meg a két ország közötti együttműködést, monográfiájában pedig egy teljes fejezetet is szentelt a Jagelló-kornak. Munkájában felhasználta a korszak legismertebb naplóit; Marino Sanudo, Girolamo Priuli *diarii*-jét és Domenico Malipiero *annali*-jét, amelyekből saját fordításokat ugyan közzétesz, azonban ezek csak szövegtöredékek és az eredeti forrásokat nem közli.

Girolamo Priuli egy velencei nemesi családból származó kereskedő volt, aki 1494 és 1512 között, nyolc kódexben vezette a naplóját, amelyek mindmáig megtekinthetőek

¹ A 16. század fordulója egyfajta korszakváltást jelentett a kortársak számára: a humanizmus elterjedése, az itáliai háborúk következtében kialakult pártoskodások és állandó szövetséges keresések, a kereskedelem megváltozása befolyással volt a velencei lakosok mindennapjaira, életvitelükre. Mindezen tényezők hatására ragadtak tollat a velencei nemességhez tartozó férfiak, hogy naplóikban megörökítsék és értelmezzék ezeket a változásokat. A korszak eseményeiből adódóan ezek a *diarii*-k történetírói céllal is születtek, így stílusuk sok esetben eltér a manapság naplóirodalom műfaján belül értelmezett autográf művektől. *Christiane Neerfeld*: „Historia per forma di Diaria”. *Venezianische Gegenwartschronistik um 1500*. Bonn 2001. 5.

² *F. Molnár Mónika*: Az itáliai államok hadszervezete és hadseregei (1494–1526). In: *Új korszak határán. Az európai államok hadügye és hadseregei a mohácsi csata korában*. Második bővített kiadás. Szerk. B. Szabó János – Fodor Pál. Budapest 2022. 203–205.

³ A korszak legjelentősebb naplóírói közé soroljuk Marino Sanuto-t, Girolamo Priuli-t, Marcantonio Michiel-t, Domenico Malipiero-t, illetve Pietro Delfino-t. *Neerfeld, Chr.*: „Historia per forma di Diaria”. i. m. 12.

⁴ *Neerfeld, Chr.*: „Historia per forma di Diaria”. i. m. 5.

⁵ *Balogh István*: Velencei diplomaták Magyarországról (1500-1526). Szeged 1929.

⁶ *Lakatos Bálint*: Relazioni diplomatiche tra l’Ungheria dei Jagelloni e gli stati italiani alla luce delle ambasciate inviate e ricevute (1490–1526). *Uno schizzo. Verbum – Analecta Neolatina* 23. (2022) 455–482.

⁷ *Jászay Magda*: Velence és Magyarország. Egy szomszédság küzdelmes története. Budapest 1990.

a Biblioteca Nazionale Marciana-ban,⁸ valamint a Museo Correr kéziratárában.⁹ Az első, a második, továbbá a negyedik kötetnek¹⁰ elkészült a szövegkiadása 1912 és 1941 között a *Rerum Italicarum Scriptores* olasz történeti forrásgyűjtemény második sorozatában.¹¹

Marino Sanudo 1496 és 1533 között íródott *diarii*-ja mellett a kutatók kevés figyelmet szentelnek Girolamo Priulinak és a körülbelül egyidőben keletkezett naplójának. Ennek okát abban vélem felfedezni, hogy nem készült el a teljes szövegkiadás,¹² így a hozzáférés nehézsége miatt nem is vált nagyon ismertté a történettudomány számára. Ráadásul a magyar szakirodalomnak további nehézséget okozott, hogy a szövegnek nem készült még el magyar fordítása, ami miatt érdemlegesen nem tudott foglalkozni magyar vonatkozásaival. Jelenlegi dolgozatomban egyik törekvésem, hogy a szövegkiadásban is megjelent első kötetben található magyar vonatkozású forrásokat összegyűjtöttem, illetve lefordítottam olasz nyelvről magyarra. Mindezek mellett pedig ezúton igyekszem pótolni a már említett hiányosságokat és Priuli naplóján keresztül átértelmezni a velencei–magyar diplomáciai kapcsolatokat. Az általam készített fordítás bilingvális, így megőrzi a szöveg eredeti képét és lehetőséget biztosít a két textus összehasonlítására. Emellett külön tárgyalom az Arturo Segre által készített szövegkiadást és az általam javított szövegkiadás közti különbségeket, ugyanis a közel száztíz éve készített szövegkiadás több ponton is eltér Priuli kéziratától.

Dolgozatomban nem csupán a szövegkiadás jelentette egyszerűség kedvéért foglalkozom az 1494 és 1500 között keletkezett magyar vonatkozású naplófeljegyzésekkel, hanem azért is, mert a városállam és a Magyar Királyság között ekkor éledtek újjá a diplomáciai kapcsolatok. Továbbá ebben az időben alakult ki az első állandó diplomáciai képviselő Budán,¹³ ami hatalmas előrelépést jelentett a két ország történetében. Mindezek alapján pedig

⁸ Az első kódexkötet a Biblioteca Nazionale Marciana-ban tekinthető meg, jelzetszáma: Cod. It. VII. 130.

⁹ A második, illetve a negyedik kötet a nyolcadik kódexkötet jelenleg a Biblioteca del Museo Correr-ben található, jelzetszáma: Cod. P. D. 252-c.

¹⁰ A harmadik kötet az idők során elveszett. *I diarii di Girolamo Priuli*. Vol. I. Szerk. Arturo Segre. Città di Castello 1912–1921. 6.

¹¹ *I diarii di Girolamo Priuli*. Vol. I. Szerk. Arturo Segre. Città di Castello 1912–1921.; *I diarii di Girolamo Priuli*. Vol. II. Szerk. Roberto Cessi. Bologna 1933–1937.; *I diarii di Girolamo Priuli*. Vol. IV. Szerk. Roberto Cessi. Bologna 1938–1941.

¹² Rinaldo Fulin 1881-ben megjelent monográfiájában, a Girolamo Priulinak szentelt fejezetében olvashatóak részletek a naplóból. *Rinaldo Fulin*; Girolamo Priuli e i suoi diarii. In: *Diarii e diaristi veneziani*. Szerk. Rinaldo Fulin. Venezia 1881. 137–154. Christine Neerfeld szerint a korszak kutatói azért részesítik előnyben Sanudot, mert ő a korszak politikai eseményeire koncentrált ellentétben Priulival, aki bankár lévén a tengeri kereskedelemre és a Serenissima pénzügyeire fordított nagy figyelmet. *Neerfeld, Chr.*: „Historia per forma di Diaria”. i. m. 50. Ezen állításban látom annak is a lehetőségét, hogy a Segre-Cessi páros végül nem készítette el a teljes szövegkiadást Priuli naplójából.

¹³ *Györkös Attila*: Reneszánsz utazás. Anna királyné 1502-es fogadtatásának ünnepelei Észak-Itáliában és Magyarországon. Máriabesnyő 2016. 23.

úgy vélem, hogy ezen naplórészletek vizsgálatával egy új perspektívából ismerhetjük meg a Serenissima és a Magyar Királyság közötti kapcsolatokat.

A velencei naplóirodalom a 16. század fordulóján

Mai fogalmaink szerint a napló műfaji meghatározása alatt a „*napi rendszerességű, tematikai kötöttségek nélküli feljegyzések*”¹⁴ összességét értjük. A naplók írói általában önmaguk számára készítik a feljegyzéseket, ezért az olvasó hallgatólagosan beleegyezik abba, hogy az olvasott szöveg megfelel a valóságnak és az elbeszélte események valóban megtörténtek, úgy ahogy le vannak írva. Mivel a naplóbejegyzések kvázi egyidejűek a történésekkel, ezért a szerző nem feltétlen képes az események nagy összefüggésekben való értelmezésére. Ennek következtében az elbeszélte történések nem egymásból következnek, hanem pusztán követik egymást, sőt sok esetben csak utólag nyernek értelmet.¹⁵ Pont ezen oknál fogva válik kifejezetten fontossá, hogy történész szemmel olvasva ezeket a naplókat többszörös forráskritikával vizsgáljuk. Hiszen utólag már rekonstruálni lehet azokat az esemény összefüggéseket, amelyekben a szövegek keletkeztek és, amelyek a szerzők véleményeit, illetve meglátásaikat befolyásolni tudták. Továbbá hangsúlyoznunk kell azt, hogy a vizsgált időszakban keletkezett naplók inkább a humanista történetírás szellemi jegyében születtek, amelyben az írók arra vállalkoztak, hogy a saját perspektívájukból beszéljék el a korukat alakító eseményeket. Ennek következtében csak elvétve tartalmaznak önmagukra vonatkozó feljegyzéseket.¹⁶

A velencei naplóirodalom a 15. század közepétől egészen a 16. század közepéig élte virágkorát, amely, mint ahogyan később kifejttem, rendkívül aktív időszaka volt a városállamnak politikailag, katonailag és diplomáciailag is. Hiszen ekkor történtek meg a nagy földrajzi felfedezések, amelyek a velencei kereskedelemre nézve végzetesen hatottak, a félsziget életét felbolygató itáliai háborúk, illetve az Oszmán Birodalom európai térhódítása, amely rengeteg konfliktust okozott a Serenissima lakói számára. Ezt a korszakot öleli fel Domenico Malipiero naplója, amely 1457-ben kezdi el az események elbeszélését, majd ezt folytatja Girolamo Priuli, Pietro Dolfín és Marcantonio Michiel, míg Marino Sanudo zárja a sort az 1533-ban véget érő *diarii*-jával.¹⁷

¹⁴ Z. Varga Zoltán: Naplóirodalom és önéletírás-kutatás. In: Pécsi Tudományegyetem Bölcsész Akadémia 4. Szerk. Böhm Gábor – Czeferner Dóra – Fedeles Tamás. Pécs 2020. 330.

¹⁵ Uo. 331–332.

¹⁶ Szovák Márton: A történetírás határán. Marin Sanudo naplójának forrásai és magyar vonatkozásai. Budapest 2022. Kézirat. 75.

¹⁷ Neerfeld, Chr.: „Historia per forma di Diaria”. i. m. 6.

A naplóirodalom azonban pár évszázadra visszavezethető hagyománnyal rendelkezik, így a gyökereit a krónikákban kell keresni. Ugyanis a 13. századtól kezdve számos *Cronache di Venezia* (Velence Krónikái) című mű látott napvilágot, amelyek először egymást másolták, majd a szerzők saját korához közeledve kortársak szemszögén keresztül számoltak be az eseményekről, amivel kialakult egyfajta naplószerű műfaj a krónika irodalmon belül. Azonban míg a krónikák elsődleges feladata az volt, hogy a városállamnak dicső emlékművet állítsanak, addig a naplók személyes hangvételének következtében, már megengedte a kritikát.¹⁸ A nyelvi változás jelentette a legnagyobb különbséget a krónikák és a naplók közt, miszerint a *diarii*-k immár népnnyelven íródtak. Már a 14. századtól kezdve ismerünk olyan krónikákat, amelyek szintén itáliai népnnyelven íródtak, azonban ezek sok esetben saját, korabeli szemszögből készítik a feljegyzéseket. Ennek értelmében elmozdulnak a naplóirodalom irányába, aminek következtében a szerkezetükben és a stílusukban is a *diarii*-k előfutárának tekinthetőek.¹⁹ Azonban korántsem szabad azt gondolnunk, hogy ezek a naplók ugyanúgy keletkeztek, mint a mai egodokumentumokként kezelt naplók, ugyanis, mint ahogyan arra Szovák Márton is rámutatott, Sanudo naplóját ismerték a kortársak. Még ha nem is olvashatták a szövegeit, de tudták jól, hogy feljegyzéseket készít, amely tevékenység számára történetírói feladatnak felelt meg.²⁰

Mindezek ellenére nem szabad elfelednünk, hogy a naplóirodalom fellendülése párhuzamba állítható a humanizmus térhódításával és az individuum középpontba kerülésével. A *diarii*-ban fokozatosan kapott egyre nagyobb teret az önálló véleményalkotás, annak ellenére, hogy a szerzők a Serenissima politikájára és a félsziget életét befolyásoló eseményekre próbáltak összpontosítani, és ennek kapcsán igyekeztek megtartani objektív szemléletüket.²¹ Mindezek ellenére már maga a tény, hogy saját napló vezetésébe kezdtek, arról árulkodik, hogy egyre inkább fontosnak tartották a saját észrevételeiket és véleményüket megfogalmazni.²² Ezt láthatjuk Priulinál is, aki bankárként rendszeresen reflektált a Velencei Köztársaság pénzügyeire és ennek kapcsán arra, hogy a Magyar Királyságnak pénzsegélyt küldenek.²³

A 16. század fordulóján keletkezett naplók közös jellemzője nemcsak abban rejlik, hogy a velencei nemesség tagjai írták őket, hanem abban is, hogy a városállam aktuális politikai és

¹⁸ Neerfeld, Chr.: „Historia per forma di Diaria”. i. m. 16–17.

¹⁹ Uo. 23–24.

²⁰ Szovák M.: A történetírás határán i. m. 73. Ezt a tényt szolgálja megerősíteni Neerfeld is, aki lejegyz, hogy Priuli ismert olyan velencei nemeseket, akik szintén írtak naplót. Neerfeld, Chr.: „Historia per forma di Diaria”. i. m. 98.

²¹ Neerfeld, Chr.: „Historia per forma di Diaria”. i. m. 6.

²² Szovák M.: A történetírás határán i. m. 74–75.

²³ Lásd 3. és 10. számú szöveg.

gazdasági eseményeire összpontosítanak. Ezért mindegyik feljegyzés egy-egy napnak a korabeli pillanatképét örökíti meg, amelyek összességében nézve mozaikként tárják elénk a folyamatok képét.²⁴ Ezek alapján megfigyelhetőek a szerzőknek az egyéni érdeklődési körei is, mint ahogyan már említettem, Priulinál az a tény, miszerint folyamatosan reflektál a városállam anyagi helyzetére. Mindebből kifolyólag rendkívül fontos történetírói tevékenységnek számított a naplóírás,²⁵ ami inkább jelentett egyfajta gyűjtőmunkát, amelyben megörökítették azokat az eseményeket, amelyekről úgy vélték, hogy a későbbiekben nagy befolyással bírhatnak.²⁶ Ezért a tudatos szerkesztés nem igazán jellemzi ezeket a szövegeket, a nyelvhelyesség és a népnyelvi szóhasználat inkább arról árulkodik, hogy a frissen szerzett politikai, gazdasági és diplomáciai értesüléseiket teljes egészében meg akarták örökíteni.²⁷

A Priuli család és Girolamo Priuli

A szakirodalom alapján a Priuli család Torcello szigetéről származott és kereskedelem révén gazdagodott meg, aminek köszönhetően nemesi címre tett szert.²⁸ A család a velencei *nobilitas* három osztályából a másodikba tartozott, ami azt jelentette, hogy már 1298 előtt a *Maggior Consiglio* (Nagytanács) tagjai közé választották őket,²⁹ így bekerültek a városállam vezetői közé.³⁰ Ezt követően a család tagjai közül rendszeresen kerültek ki a Serenissima életét aktívan befolyásoló magas tisztségű államférfiak.³¹

Ezzel szemben a család 1616-ban készített genealógiája³² sokkal érdekesebb eredettörténetekkel magyarázza a család származását. Az egyik történet szerint a Caliprina családtól származnak a Priulik, amely már a 9–10. század környékén is a legfőbb velencei nemesi családok közé tartoztak. Ennek köszönhetően a család ősatyjának tekintett, Stefano Caloprino már 920-ban Rudolf császárhoz ment követségbe és hasonló címet használt, mint a Priulik (1. melléklet). Majd 980-ban Adleida császárné kérésére Veronába ment II. Ottó császárhoz és ettől kezdve a császári udvart szolgálták fiai, akik így elhagyták Velencét.

²⁴ Neerfeld, Chr.: „Historia per forma di Diaria”. i. m. 5.

²⁵ Uo. 96–97.

²⁶ Szovák M.: A történetírás határán i. m. 76.

²⁷ Fulin, R.: Girolamo Priuli i. m. 152.

²⁸ John Temple-Leader: Libro dei nobili veneti ore per la prima volta messo in luce. Firenze 1866. 71.

²⁹ Bárándy Gergely: Velence fénykora. A Velencei Köztársaság államberendezkedésének kialakulása és kora. Budapest 1999. 142–143.

³⁰ Uo. 141–142.

³¹ A család három dózsét adott a városnak: Lorenzo (1556–1559), Girolamo (1559–1567) és Antonio (1618–1623). Temple-Leader, J.: Libro dei nobili veneti i. m. 71.

³² 1616-ban az azonosnevű Girolamo Priuli kérésére készült el a család genealógiája, amely jelenleg a Museo Correr kéziratárában tekinthető meg. Biblioteca del Museo Correr, Cod. Cíc. 3784.

Egy másik hagyomány szerint 1098-ban Silvetsro Priuli, a család atyja, nyerte el a nemesi címet, akitől minden lovagi erény származik a családban. Ugyanis Marseille-ben élt egy Aurelio Priuli nevű leszármazott, akit a legkeresztényibb király tábori hadnaggyá nevezett ki Narbonne-ban Arnaldo Dostat-tal és Remiglio Bianco-val egyetemben. Továbbá Franciaországban még élt egy Guglielmo Priuli nevű férfi, aki Potier³³ városának volt a vikáriusa és, aki a Szentföld visszaszerzéséért folytatott keresztes hadjáratban vesztette életét. A Magyar Királyság területén élt Zaccheria Priuli, aki perjel volt és tartományának védelmezéséért szembe szállt Ottó szász herceggel, majd kifosztotta Gdańsk városát. Itália számos államában élnek a Priuli család leszármazottjai, például Milánóban, a Nápolyi Királyságban, a pugliai Leccében, akik mind nagy gazdagsággal, tekintéllyel és követséggel rendelkeznek.³⁴

Számunkra azonban a család harmadik eredettörténete lehet a legérdekesebb. Ugyanis egy „*magyar alakú és súlyú*”³⁵ érme alapján, amelynek egyik oldalán Luigi Priuli portréját, míg a másikon a család címerét láthatjuk, azt állítják, hogy a magyar királyi családból származnak (2. melléklet). Bár igaz, hogy a genealógia készítésének idejében ezt a történetet már senki sem hitte el, de mégis fontosnak tartották lejegyezni. Az aranydukátról, legjobb tudomásom szerint, csak a genealógiában szereplő középszerű rajz maradt fenn, amelyen az alábbi szöveg olvasható: LAUS TIBI REX ETER[N]E GLO[RI]E. Ez a származás bizonyítja a család számára azt, hogy mindig is a legnemesebbek, a legjelentősebb és a legerélyesebb alattvalók közé tartoztak a velencei lakosok körében.³⁶

Ezek a családi legendáriumban őrzött történetek természetesen nagy részben a fantázia szülöttjei és céljuk csupán a család renoméjának emelése. A valóság azonban igazolja a Priuli nemzetség jelentőségét és a városállam életében elfoglalt szerepüket, ugyanis Velencében sétálva mindmáig találkozhatunk olyan köztterekkel, amelyek a család nevét viselik (3. melléklet).

Girolamo Priuli 1475. január 26-án³⁷ született Velencében, Lorenzo Priuli és Paula Barbarigo gyermekeként,³⁸ nevét pedig az anyai nagyapja után kapta.³⁹ Magánéletével keveset foglalkozott naplóiban, azonban, ahogyan arra a napló első komolyabb kutatója is rámutatott,

³³ Valószínűleg elírás történt és Poitiers városára kell itt gondolnunk.

³⁴ BMC Cod. Cic. 3784. fol. 6–7.

³⁵ A szöveg szerint: „[...]si vede una moneta di forma e peso d'un Onghero, sebben per esser forte stata stronzata di g. grani meno del Ducato Veneziano [...]”, vagyis: „egy magyar alakú és súlyú érmét látunk, bár erőssége miatt egy grammal kevesebb súlyú a veret, mint Velencei Dukátusé.”

³⁶ BMC Cod. Cic. 3784. fol. 6.

³⁷ *I diarii di Girolamo Priuli II.* 193., 269.

³⁸ BMC Cod. Cic. 3784. fol. 305.

³⁹ Nagyapja Girolamo Barbarigo volt. BMC Cod. Cic. 3784. fol. 164.

az apjáról készült néhány feljegyzése tiszteletéről és megbecsülésről tesz tanúbizonyságot.⁴⁰ Ugyanígy Fulin hívja fel a figyelmünket arra, hogy 1493 és 1498 között Priuli Londonban tartózkodott, ahol kereskedőnek tanult. A kint töltött öt év során elsajátította az angol nyelvet, szokásokat és ismeretségeket kötött, többek között többször is találkozott VII. Henrik angol királlyal (1485–1509).⁴¹ Mindezen tulajdonságok mellett a családi genealógia szerint nagyon gazdag, ájtatos és rátermett férfi volt.⁴²

Közel huszonöt éves volt, amikor visszatért Velencébe és szinte egyből megválasztották a Curia di Petizione⁴³ *avvocato*-jának (szószólójának).⁴⁴ A rá váró ígéretes politikai karrier helyett inkább két fivérével, Francesco-val és Vincenzo-val dolgozott együtt kereskedőként,⁴⁵ aminek eredményeként akkora vagyonra sikerült szert tennie, hogy 1507. január 20-án függetlenedni tudott apjától, aki akkoriban Cremona *podestà*-ja (előljárója) volt, és a Rialton nyitott bankot.⁴⁶ Vállalkozása hiába indult kedvezően, a Serenissima állandó háborúskodása miatt folyamatos anyagi gondokkal küzdött,⁴⁷ amelyek eredményeként 1513. november 27-én csődbe ment.⁴⁸ Bankjának összeomlása azonban nem okozott túl nagy változást az életében; hogy tovább építse családját és természetesen a saját tekintélyét, a családi genealógiája szerint több templom számára is adományozott, hogy építési költségeket, valamint díszítéseket fedezni tudjanak.⁴⁹ Donátorként a legjelentősebb – mindmáig megtekinthető – munkája a Rialtótól nem messze, a Chiesa del Santissimo Salvatore-ban tekinthető meg, ugyanott, ahol a sírja is

⁴⁰ Fulin, R.: Girolamo Priuli i. m. 137–138.

⁴¹ Uo. 139.

⁴² „Era ricco assai, e molto devoto, e stimato di molto ingegno.” BMC Cod. Cic. 3784. fol. 165.

⁴³ A Curia di Petizione (Curia petitionum) intézte a kölcsönügyek elbírálását, valamint a velencei polgárok és az idegenek között felmerülő esetleges ügyek intézését. Bárándy G.: Velence fénykora i. m. 176–177.

⁴⁴ BMC Cod. Cic. 3784. fol. 164.

⁴⁵ Gyapjúszővetekkel, ónnal, ólommal, valamint Velencébe importált fűszerekkel kereskedtek. Neerfeld, Chr.: „Historia per forma di Diaria”. i. m. 45.

⁴⁶ A bankja „dal Banco” néven működött. BMC Cod. Cic. 3784. fol. 164.

⁴⁷ 1508. december 10-én alakult meg a Velence-ellenes cambrai-i liga, amelyben a Francia Királyság, a Német-római Birodalom, a Pápai Állam, valamint kisebb itáliai államok vettek részt. Az általuk indított háborúban Agnadellónál ugyan megverték a Signoria seregeit, de ennél többet már nem értek el. Ráadásul 1511-ben II. Gyula pápa (1503–1513) már Velencével közösen hozta létre a franciaellenes Szent Ligát, amely újabb háborúkat eredményezett. Györkös Attila: Francia-magyar i. m. 521–522. A folyamatos háborúzás miatt a városállamnak kölcsönöket kellett felvennie bankjaitól, amelyeket nem tudott visszafizetni, ráadásul a katonai konfliktusok akadályozták a kereskedelmet is, amely a legnagyobb bevételt jelentette a város lakóinak. Mindezek hatására 1513-ra bankválság alakult ki, aminek következtében rengetegen, közöttük Priuli is csődbe ment. Jászay M.: Velence és Magyarország i. m. 194–196.

⁴⁸ Neerfeld, Chr.: „Historia per forma di Diaria”. i. m. 45–47.

⁴⁹ BMC Cod. Cic. 3784. fol. 165.

található.⁵⁰ A templom számára adományozott *La Cena di Emmaus* (Emmauszi vacsora)⁵¹ nevezetű freskón Priuli alakja is feltűnik (4. melléklet); ugyanis a korabeli velencei nemességre jellemző fekete ruhában ő maga látható, ahogyan Krisztus balján ül.⁵² A lábánál, továbbá, feltűnik nevének latinosított rövidítése is az életkorával egyetemben: HIER. PRIOL. ANN XXXVIII. Érdekesség, hogy ugyanebben a templomban élt szerzetesként a törvénytelen fia,⁵³ akit szintén Girolamonak neveztek.⁵⁴

Az anyagi gondok okozta nehézségek végül Priulit mégis elérték, így 1517-ben három hónapon keresztül adósikkasztás miatt börtönbe került, illetve 1519-ben egy ízben a *Collegio dei Savi*-ből (Bölcsék Tanácsából) is kidobatta a dózse, miután illetlenül viselkedett.⁵⁵ Ezt követően életéről már nem rendelkezünk információkkal, halálának dátuma még kiolvasható a már eléggé megrongálódott sírjáról: 1547. július 7. (5. melléklet).

A kézirat jellege

Az első kódexkötet kapcsán kezdetben komoly probléma alakult a *diarii* itáliai kutatói közt, mivelhogy Ludovico Muratori a 18. század első felében Sanudo-nak tulajdonította a kéziratot, ezért sokáig mint Sanudo addig elkeveredett krónikájaként értelmezték. Csak a 19. század utolsó harmadában, Rinaldo Fulinnak köszönhetően fedezték fel, hogy a kézirat Girolamo Priuli naplóinak első kötete.⁵⁶

Arra a kérdésre, hogy miért fejezte be naplóját Girolamo Priuli, csak találgatások vannak. Christiane Neerfeld véleménye szerint belefáradt a naplóírásba, ami nem tartozott fő elfoglaltságai közé,⁵⁷ bár többször is tett arra említést, hogy a szöveget meg kell őrizni és másolatokat kell róla készíteni az utókor számára.⁵⁸ Bizonyos szinten egyetértek Neerfeld állításával, ugyanis az utolsó kódexkötet végéfelé haladva egyre több lap maradt üresen Priuli

⁵⁰ „e l’altar di L. Girolamo ivi vicino nella Chiesa di San Salvator, a piedi del quale vie la sua sepoltura, sopra il coperchi della quale si leggono queste parole: Hieronymo de Priolis Laur. I. Iunocitori. Ob. MDXXXXVII Die 7 Julii.” BMC Cod. Cic. 3784. fol. 165.

⁵¹ A freskó az oltártól balra lévő szentély falán található és Giovanni Bellini iskolája alapján készült. A Chiesa di San Salvador prospektusa alapján.

⁵² Sabine Engel: Eine ehebrecherin unter mönchen. Rocco Marconis Adultera (c. 1516) aus dem Kapitelsaal von S. Giorgio Maggiore, Venedig. Daphnis 32. (2003) 419.

⁵³ Neerfeld, Chr.: „Historia per forma di Diaria”. i. m. 48.

⁵⁴ BMC Cod. Cic. 3784. fol. 305.

⁵⁵ Neerfeld, Chr.: „Historia per forma di Diaria”. i. m. 48.

⁵⁶ *I diarii di Girolamo Priuli I.* i. m. 11–12.

⁵⁷ Neerfeld hívja fel a figyelmet arra, hogy Priuli többször is említi a naplójában, hogy ismer olyan naplóírókat, akiknek feljegyzései jobbak és részletesebbek az övéinél. Neerfeld, Chr.: „Historia per forma di Diaria”. i. m. 98. Ezért lehetséges, hogy kishitúsége is közrejátszott abban, hogy félbeszakítsa naplóját. Engel, S.: Eine ehebrecherin i. m. 416.

⁵⁸ Uo. 56–59.

naplójában, valamint az írásképe is egyre hanyagabbá vált (6. melléklet). Mindezeket kiegészítve megerősíteni szándékozom azt a véleményt, miszerint az 1512-es bankválság hatására ő maga is csődbe ment,⁵⁹ emiatt pedig úgy vélem, hogy egyszerűen nem tudta tovább finanszírozni kedvtelését, tekintve a papír korabeli értékét.⁶⁰

Továbbá elképzelhetőnek tartom, hogy bankárként írnokot tudott tartani, aki helyette jegyezte le gondolatait, és ezt a feltételezésemet az írásképe változatosságára alapozom (7. melléklet). Emiatt nem lehet biztosan tudni, hogy valóban a velencei bankár írta volna a naplóját, amely probléma szerintem elhanyagolható. Ugyanis a valódi kérdés nem az, hogy Priuli készítette személyesen a feljegyzéseket, hanem az, hogy az ő gondolatait, észrevételeit, megállapításait tartalmazza-e a napló. A kérdésre pedig minden bizonnyal igen a válasz, ugyanis bizonyíthatóan Priuli a szöveg szerzője, mégha nem is ő készítette a kéziratot.⁶¹ A *diarii* olasz kutatói számára az kérdőjelezte meg az eredeti kézirat eredetiségét, hogy eleinte nem napló formában, azaz nem rendszeres időközönként születtek a feljegyzések, hanem nagyobb események összefoglalásai kerültek leírásra. Emiatt a stílusa kezdetben hasonlít a krónikához, aminek oka abból is eredeztethető, hogy külföldi tartózkodása miatt csak levelekből és egyéb forrásokból tudott tájékozódni hazája helyzetéről. A londoni évei során keletkezett anyag a teljes naplónak a töredékét képezi,⁶² emiatt pedig úgy vélem, hogy ezeket a feljegyzéseket vehetjük egyfajta írásgyakorlatoknak Priuli részéről.

Neerfeld szerint a naplófeljegyzések eleinte nem egyidejűleg keletkeztek az eseményekkel, amelyeket elbeszélnek. Meglátása szerint Priuli egyidejű narrációja a negyedik kötet idejére, vagyis 1509 júniusára válik biztossá.⁶³ Ennek a problémának a megoldására minden bizonnyal a harmadik kötet adna választ, aminek hiányában képtelenség átvágni ezt a gordiuszi csomót.

Mielőtt bemutatnám a Magyar Királyságra vonatkozó forrásokat, meg kell említenem az Arturo Segre-féle szövegkiadás és az eredeti kézirat közötti különbségeket, mivel sok esetben változtatott az eredeti szövegen. A keltezéskor Segre római számokat használ, miközben Priuli naplójában arab számok olvashatóak. Valamilyen oknál fogva a szövegkiadás

⁵⁹ Fulin, R.: Girolamo Priuli i. m. 152.

⁶⁰ A 15–16. század fordulóján a papír olyan drága lett a kezdeti könyvnyomtatásnak köszönhetően, hogy a nyomdákknak kölcsönt kellett felvenniük a papír kifizetésére, így a papírkészítő céhekben sok esetben hitelezéssel is foglalkoztak. Alessandro Marzo Mango: Bound in Venice. The Serene Republic and The Dawn of The Book. New York 2013. 15.

⁶¹ Mindegyik kódex végén megtalálható Priuli aláírása (8. melléklet).

⁶² Neerfeld, Chr.: „Historia per forma di Diaria”. i. m. 51–53.

⁶³ Uo. 55.

számos esetben szándékosan archaizál, így az egyszerű *e* (és) kötőszó helyett a latin *et*, a *così* (olyan, így) helyett a régi *chussì*-t használja és ez csak pár egyszerű példa. Emellett Segre rendszerint megduplázza az eredeti textusban szereplő rövid *s* mássalhangzókat, ahogyan a *così* esetében is láthattuk, míg az *r* esetében rövidít, például: *guearra* (háború) helyett *guera*-t tartalmaz a szövegkiadás. Segre azonban nem csak archaizál, hanem modernizál is a napló nyelvezetén, az archaikus *luoco* (hely) helyett a 20. század eleji olasz helyesíráshoz közelebb álló *locho*-t használja. Ez a tendencia viszont kevésbé jellemző a szövegkiadásra, mint az archaizálás, aminek az okát abban vélem feltételezni, hogy a 15–16. századfordulójának nyelvezetét túlságosan korszerűnek tartotta Segre, így a hitelesség kedvéért változtatott a kifejezések formáin.

A kézirat mindezek mellett rengeteg rövidítést használ: *so 'mo Pont.^{ce}* (*Sommo Pontefice* – pápa), *d.^o* (*detto* – mondott), illetve *s.^{or}* (*signor* – úr), amelyeket Segre önkényesen vagy felold a szövegkiadásában vagy sem. Arra is láthatunk példát, hogy a saját értelmezése szerint kiegészíti Priuli szövegét, miszerint: „*etiam bisognava mandar ducati 30 millia al Re*” (aztán szükséges volt harmincezer dukátot küldeni a királynak), eredeti szövegbe beilleszti az „*in Ongaria al Re*”⁶⁴ (Magyarországra a királynak) kifejezést, amivel befolyásolja az eredeti szöveg interpretációját.

2022 novemberében volt szerencsém egy kutatóút keretein belül kiutazni Velencébe, ahol meg tudtam nézni a jelenlegi dolgozatomban is felhasznált eredeti forrásokat. Mivel a Segre-féle kiadás és a Priuli kézirat között számtalan eltérés található, így a dolgozatomban az általam javított szövegkiadást teszem közzé. Ez alapján a szövegben eredetileg használt rövidítéseket feloldottam, a kis- és nagybetűk váltakozásait egységesítettem, továbbá a névelők és a névmások archaikus, kevésbé érthető alakjait a mai nyelvhelyesség szabályai szerint javítottam a könnyebb szövegolvasás érdekében.

Velencei-magyar diplomáciai kapcsolatok a 16. század fordulóján és Priuli naplójában való megjelenésük

Hunyadi Mátyás (1458–1490) halála után a Magyar Királyság diplomáciai tekintélye nem lett lényegesen csekélyebb, ugyanis a magyar trónra megválasztott II. Ulászló (1490–1516)⁶⁵ ekkora már cseh király volt (1471-től kezdve), illetve a volt királynéval,

⁶⁴ *I diarii di Girolamo Priuli I. i. m. 290.*

⁶⁵ A magyar trónra testvére, János Albert herceg is esélyes volt, így előre kellett küldenie csapatait Visegrádra, ahol a koronát őrizték. Ulászló komolyabb vérontás nélkül meg tudta szerezni a koronát 1490. augusztus elején, így nem késlekedett a koronázás megszervezésével sem, amelyre szeptember 19-én került sor. *Neumann Tibor: II.*

Beatrixszal kötött érdekházassága is figyelemre méltónak számított a korban.⁶⁶ Mindezek mellett tovább növelte jelentőségét a Jagelló-dinasztiából való származása, ami összekötötte a Magyar Királyságot a Lengyel Királysággal, valamint a Litván Nagyhercegséggel. Ennek köszönhetően a 16. század közepén Közép- és Kelet-Európa egyik legrangosabb uralkodója lett.⁶⁷ Mindezek ellenére, mivel Mátyás halála a trónöröklés kapcsán zavart eredményezett⁶⁸ és az ország belső problémákkal küzdött, a Magyar Királyság önmagával volt elfoglalva. A törökök balkáni jelenléte miatt azonban nem esett ki az itáliai városállamok látószögéből.⁶⁹

Itáliában mindeközben változások történtek, amelynek gyökere az 1491. évben keresendő, ugyanis ekkor vette feleségül VIII. Károly francia király (1483–1498) Anna bretagne-i hercegnőt, aki I. Miksa német király (1486/1508–1519) jegyese volt.⁷⁰ Ezzel kiéleződött a Habsburg- és a Valois-ház közötti ellentét, hiszen így a francia uralkodó nem vehette feleségül I. Miksa lányát, Margitot, ráadásul a bretagne-i területeket is ő szerezte meg a Birodalom rovására.⁷¹ Ebből fakadóan pedig egy hosszas konfliktus vette kezdetét, amelyet tovább bonyolítottak az Itáliában bekövetkező változások; Lorenzo de' Medici halála 1492 áprilisában, VI. Sándor pápa (1492–1503) megválasztása, majd I. Ferdinánd nápolyi király (1458–1494) halála. Ezutóbbi esemény adta meg a végső indítást VIII. Károly számára, aki 1494 augusztusában indult útnak, hogy megszerezze a nápolyi trónt, az Anjou-örökségre⁷² és az Oszmán Birodalommal való hadakozásra hivatkozva.⁷³

Az ekképpen felbomlott itáliai egyensúlyban a városállamok és az európai nagyhatalmak is szövetségeseket kerestek, azonban a kereskedelemből élő és a törökök

Ulászló koronázása és első rendeletei. Egy ismeretlen országgyűlésről és koronázási dekrétumról. Századok 142. (2008) 316–318.

⁶⁶ Jászay M.: Velence és Magyarország. i. m. 190.

⁶⁷ Kulcsár Péter: A Jagelló-kor. Budapest 1981. 86–87.

⁶⁸ Kubinyi András: Két sorsdöntő esztendő (1490–1491). Történelmi Szemle 33. (1991) 6.

⁶⁹ Jászay M.: Velence és Magyarország. i. m. 190. Az Itália és a Magyar Királyság között fennmaradt kapcsolatot bizonyítja az is, hogy Mátyás halála után egy hónappal már azt beszélték Itáliában, hogy a felesége, Beatrix mérgezte és ölte meg a királyt. Kubinyi A.: Két sorsdöntő i. m. 6. Mindemelllett Mátyás tetemes adósságot hagyott maga után, többek között Firenzének is tartozott húszezer forinttal, aki az ország új vezetőitől várta kifizetését immár. Valamint felmerült Ulászló és a milánói Sforza családból származó Biancának a házassági lehetősége, amely tervezet a gyakorlatban komoly diplomáciai kapcsolatot eredményezett volna. Kulcsár P.: A Jagelló i. m. 56.

⁷⁰ 1488-ban II. Ferenc bretagne-i herceg (1458–1488) halálával egyetlen leányörököse, Annára szállt a független hercegség, amely kiváló földrajzi elhelyezkedése miatt a Valois- és a Habsburg-dinasztia is hadjáratot indított, hogy megszerezze a területet. Ezalatt 1490-ben Miksa és Anna *per procuram* házasságot kötöttek, azonban 1491-ben Károly sikeresen elfoglalta Bretagne-t, így megszerezve a hercegnőt is. Bárány Attila: Magyarország és a bretagne-i háború, 1488–1493. In: Urbs, civitas, universitas: ünnepi tanulmányok Petrovics István 65. születésnapja tiszteletére. Szerk. Papp Sándor. Szeged 2018. 33–39.

⁷¹ Christine Shaw – Michael Mallett: The Italian Wars 1494–1559. War, State and Society in Early Modern Europe. London 2018. 7.

⁷² Györkös A.: Reneszánsz utazás i. m. 27.

⁷³ Shaw, Chr. – Mallett, M.: The Italian Wars i. m. 6–12.

előrenyomulásától tartó Velence másképp próbált cselekedni. XII. Lajos francia király (1498–1515) nagyszabású hadjáratot kezdett el tervezni Milánó megszerzésére, aminek okán békét kötött I. Mánuel portugál királlyal (1495–1521), VII. Henrik angol királlyal, a svájci kantonokkal és Habsburg Szép Fülöp burgundiai herceggel (1482–1506).⁷⁴ Az izolációtól féltő Velence végül 1499 februárjában megállapodásra kényszerült XII. Lajos francia királlyal (1498–1515),⁷⁵ amelyhez ugyanezen év áprilisában csatlakozott VI. Sándor pápa. A franciákkal kiépített kapcsolatokat Priuli is kiemeli, 1500. március 12-én arról ír, hogy a velencei városatyák nem szándékoznak a francia uralkodó ellen szövetségre lépni, hiszen azzal elveszítenék a bizalmát.⁷⁶ Ennek eredményeként létrejött egy látszólag török ellenes koalíció,⁷⁷ amelybe bekapcsolták a Mátyás halála óta diplomáciailag elhanyagolt Magyar Királyságot is.⁷⁸

Mindezek következtében, miközben, ahogyan Priuli is feljegyzi,⁷⁹ 1499-ben a törökök megtámadták Lepantót,⁸⁰ Velence követet küldött Budára Francesco della Giudecca személyében.⁸¹ A Signoria célja az volt, hogy megossza II. Bajazid szultán (1481–1512) figyelmét, ezért minden eszközt bevetettek annak érdekében, hogy meggátolják II. Ulászlót abban, hogy elfogadja a törökök békejavaslatát.⁸² Ezekről Priuli is ír többször, 1499. október 5-én arról számol be, hogy velencei kérésre a pápa legátust küld a Magyar Királyságra, hogy II. Ulászlót a török elleni küzdelemre buzdítsa.⁸³ Majd 1500. január 6-án feljegyzi, hogy városa támogatja a magyar királyt a szultán elleni hadjáratában, hiszen „*sperando divertir li forzi al Signor Turcho*” (eltántorítják a szultánt seregeit).⁸⁴ Sanudo elmondása szerint a magyar király csak segítség ellenében hajlandó megtámadni az Oszmán Birodalmat, amihez negyvenezer

⁷⁴ Györkös A.: Reneszánsz utazás i. m. 22.

⁷⁵ Györkös Attila: Francia-magyar diplomáciai kapcsolatok (1499–1529). Világtörténet 43. (2021) 518. Végeredményben a Francia Királyság számára rendkívül fontossá vált a Serenissimával kialakított diplomáciai kapcsolat. Ennek oka abban keresendő, hogy Milánó megszerzésére törekvő XII. Lajos számára nélkülözhetelenné vált Velence és Milánó közötti konfliktus megtartása, hiszen így Ludovico Sforza nem tudott a szomszédos városállamtól segítséget kérni a francia seregek ellen.

⁷⁶ Lásd a 8. számú szöveg.

⁷⁷ Bárány Attila: Magyarország nyugati külpolitikája (1458–1526). Angol-magyar kapcsolatok Mátyás és a Jagellók korában. Debrecen 2014. 114.

⁷⁸ A városállam számára a Magyar Királysággal való együttműködés az fennmaradásának az érdeke volt, hiszen az ország komoly erőket von el az Oszmán Birodalomtól. Emiatt nem hagyhatta, hogy egy Velence-ellenes szövetségbe kapcsolódjon be, valamint, hogy kiegyezzen a szultánnal, hiszen azzal a saját veszét okozta volna. Jászay M.: Velence és Magyarország i. m. 192.

⁷⁹ Lásd a 3. számú szöveg.

⁸⁰ Györkös A.: Reneszánsz utazás i. m. 23.

⁸¹ A szakirodalom Francesco della Zuecha néven ismeri, azonban a dolgozatomban az olasz névváltozatot fogom használni. 1500-ban tartott követjelentéséről Marino Sanudo készített feljegyzést. *I diarii di Marino Sanuto. Tomo III.* Szerk. Rinaldo Fulin. Venezia 1880. 1055–1056. A magyar fordítást Balogh István készítette el. Balogh I.: Velencei diplomata i. m. 25–26.

⁸² Jászay M.: Velence és Magyarország i. m. 193.

⁸³ Lásd 3. számú szöveg.

⁸⁴ Lásd 5. számú szöveg.

lovast tud kiállítani.⁸⁵ A közös ellenfél hatására a két ország között aktív diplomáciai kapcsolat jött létre, amit tovább erősített, hogy 1500 januárjában két kiváló követüket küldték a velenceiek Giudecca helyére; Vittorio Soranzo-t és Sebastiano Giustinian-t.⁸⁶ A követek szenátusban történő megválasztásáról 1500. január 6-i feljegyzésében részletesen ír Priuli is, amely kapcsán megjegyzi, hogy először két másik személyre esett a választás, azonban azok egyéb okokra hivatkozva visszautasították ezt a felkérést.⁸⁷ 1500. április 19-én pedig arról olvashatunk a naplóban, hogy a két követ hatalmas pompában vonult be Budára.⁸⁸

II. Ulászló azonban nem elégedett meg pusztán a velencei, a szentszéki és a francia pénzsegélyekkel, egy személyes ügyben is kérte a támogatásukat; miszerint VI. Sándor érvénytelenítse házasságát Aragóniai Beatrixszal, valamint a Brandenburgi Borbálával kötött házassági szerződését.⁸⁹ Az előzőre maga Priuli is reflektál a naplójában és Velencét jóformán az ügy fő közbenjárójaként és megoldójaként mutatja be.⁹⁰ A velencei naplóíró 1500. március 5-én kelt feljegyzése után másfél héttel, március 16-án, a konzisztórium végül meghozta a döntést a frigy érvénytelenítéséről, így a szövetség gond nélkül kibővíthetett a magyar királlyal.⁹¹

Az így nőtlenül maradt magyar uralkodó hamar kelendővé vált és XII. Lajos több unokahúgát is II. Ulászló figyelmébe ajánlotta,⁹² azonban ekkor a házasság helyett egy névlegesen törökellenes szövetséget kötöttek egymással 1500. július 14-én.⁹³ Majd ebbe az együttműködésbe vonták be a Serenissimát is,⁹⁴ aki aztán folyamatos pénzsegélyeket küldött

⁸⁵ „[...] *di la licentia abuta dal re, e le parole li ordinò dicesse a la Signoria, di la bona volontà di romper a' turchi, ma bisognava esser ajutato [...]. Conclude, quel regno metterà contra turchi da cavalli 40 milia [...].*” *I diarii di Marino Sanuto. Tomo III. i. m. 1055.*

⁸⁶ *Jászay M.*: Velence és Magyarország i. m. 193. A Magyar Királyság történetében ez a követség tekinthető az első állandó diplomáciai képviselőnek. *Györkös A.*: Reneszánsz utazás i. m. 23.

⁸⁷ Lásd az 5. számú szöveg.

⁸⁸ Lásd a 11. számú szöveg.

⁸⁹ *Nemes Gábor*: Pietro Isvalies bíboros veszprémi püspök. In: Folyamatosság és változás. Egyházszerkezet és hitélet a veszprémi püspökség területén a 16–17. században. Szerk. Karlinszky Balázs – Varga Tibor László. Veszprém 2018. 10–11. II. Ulászló kérése végül teljesült, 1500 áprilisában VI. Sándor felbontotta a házasságát, illetve a házassági kötelezvényét is érvénytelenítette. *C. Tóth Norbert*: Az 1501. évi tolnai országgyűlés. Adatok a királyi adminisztráció működéséhez. Századok 143. (2009) 1455.

⁹⁰ Lásd a 7. számú szöveg.

⁹¹ *Lakatos Bálint*: A király diplomatái. Követek és követségek a Jagelló-korban (1490–1526). II. rész. Adattár. Történelmi Szemle 62. (2020) 2. sz. 16.

⁹² Végül a francia király egyik távoli rokonára, Anne de Foix-ra esett II. Ulászló választása, aki rokoni kapcsolatban állt Európa több uralkodói dinasztiájával; a Valois-, a York- és az Aragóniai-házzal. A házasságkötésre végül 1502. szeptember 29-én került sor, a törökellenes szövetség megszilárdulását követően. *Györkös A.*: Reneszánsz utazás i. m. 28–30.

⁹³ A szerződés kimondta, hogy a törökökön kívül, a kereszténység más ellenfeleivel szemben is felveszik a harcot, amely kontextusba már könnyebben beleérthető egyfajta Habsburg-ellenes szándék. *Györkös Attila*: Francia-magyar i. m. 518.

⁹⁴ *Györkös A.*: Reneszánsz utazás i. m. 24–25.

a Magyar Királyságra, hogy megakadályozza a törökkel való békekötést.⁹⁵ A ily módon létrejött szövetség által támogatott nagyszabású keresztény hadjárat azonban elmaradt II. Ulászló részéről. Ugyanis a magyar haderő a pénzsegélyek ellenére sem volt elég erős ahhoz, hogy felvegye az oszmán sereggel a harcot, ezért csupán határvillongások történtek.⁹⁶ A magyar királyságra küldött pénzösszegekről többször is említést tesz a kereskedőként tevékenykedő Priuli. 1500. április 4-én 30 ezer dukát hadisegélyről számol be,⁹⁷ míg 1500. május 12-én VI. Sándor pápa pénzgyűjtési szándékát és annak elbukását írja le.⁹⁸

A Serenissima azonban mindezalatt folyamatosan egyezkedett a szultánnal, hogy kieszaközölje a békét azért, hogy végre fellélegezhessen az állandó háborúskodásból. Lepantó 1499-es elvesztését⁹⁹ követően a városállam meggyengült és már nem tudta egyedül felvenni a harcot az Oszmán Birodalommal szemben. Naplójában még 1500. június 14-én is úgy emlékszik vissza Lepantó elvesztésre Priuli, mint Velence tekintélyének elbukását és a flotta teljes kudarcát okozó csatára.¹⁰⁰ Ezért miközben a környező keresztény országok szövetségét kereste, Alvise Manenti személyében titkárt küldött Drinápolyba, hogy békét kössenek a törökökkel.¹⁰¹ Ahogyan Priuli is megjegyzi 1499. október 5-ei bejegyzésében, a Serenissima túlságosan is gyenge ahhoz, hogy egyedül vegye fel a harcot a törökökkel szemben.¹⁰² Azonban a szultán Lepantón kívül több szárazföldi területet, valamint évi 10 ezer dukát adót követelt Velencétől. Ezeknek a feltételeknek az elfogadása a városállam teljes megszégyenülését jelentette volna az európai nagypolitikában, így a kimerítő háború mellett döntött.¹⁰³

Újabb tengeri ütközetek következtek, amelyekben hiába vettek részt a velencei flottán kívül a francia, rodoszi és spanyol hajók, nagy eredményt nem hoztak. Ezért a velencei kormánynak újabb béketárgyalásokat kellett kezdeményeznie az Oszmán Birodalommal. A Magyar Királyság az ebből kifolyólag elmaradó anyagi támogatások miatt szintén békére kényszerült a szultánnal, aki azonban csak külön-külön volt hajlandó kiegyezni a szövetségesekkel. A két európai országnak ezért külön védelmi egyezményt kellett kötnie 1503. január 31-én, amely alapján a városállam évi 30 ezer dukát segélyt utal II. Ulászlónak a végvárak védelmére, illetve háború esetén segítik egymást.¹⁰⁴ Ezt követően pedig először

⁹⁵ *Bárány A.*: Magyarország nyugati külpolitikája i. m. 115–116.

⁹⁶ *Jászay M.*: Velence és Magyarország i. m. 197.

⁹⁷ Lásd a 10. számú szöveg.

⁹⁸ Lásd a 12. számú szöveg.

⁹⁹ *Györkös A.*: Reneszánsz utazás i. m. 22.

¹⁰⁰ Lásd a 14. számú szöveg.

¹⁰¹ *Jászay M.*: Velence és Magyarország i. m. 199.

¹⁰² Lásd a 3. számú szöveg.

¹⁰³ *Jászay M.*: Velence és Magyarország i. m. 199.

¹⁰⁴ Ha a Magyar Királyságot érné támadás, akkor a segély 100 ezer dukára nő. *Jászay M.*: Velence és Magyarország i. m. 199–200.

Velence kötött békét 1503 májusában az Oszmán Birodalommal, majd ugyanezen év augusztusában a Magyar Királyság is hasonlóképpen tett.¹⁰⁵ Mindezekből adódóan a két európai ország életében, rövid időre ugyan, de lezárult egy katonailag aktív és legfőképp anyagilag kimerítő korszak.

A Magyar Királyságra vonatkozó források

1499. szeptember 6.¹⁰⁶ (1. számú szöveg)

„Ni forano lettere da Spalatro, che dicano come per la via della Jairzza, luoco turchesco haveano inteso come il Re d'Ongaria haveva rotto la triegua e gridata la guerra centra il Turco, tamen non si havea per certo, e saria statto al proposito perche il turco ne faccia proviesione alle quelle parte e cosi facilmenti non potrà attendere ai duoi luochi.”

Ott voltak a Spalatoból [érkezett] levelek, melyek mint mondják a török kézen lévő Jajcán keresztül érkeztek, és amelyek arról szólnak, hogy a magyar király megtörte a fegyverszünetet, és a török ellen hadat üzent, mindenesetre ezt nem tudni biztosan. Továbbá nincs bizonyosságom a dolgok jövőjére nézve, mert a töröknek gondoskodnia kell azokról a részekről és olyan könnyen nem tud két helyen várakozni.

1499. szeptember 25.¹⁰⁷ (2. számú szöveg)

„Il Sommo Pontefice havendo habuto la risposta dalli Venetiani, che non se volevano impazare in la cosa de Rimano, e Pesaro, secondo il suo inteto per dimostrare qualche remerito, e per non parrare verso di loro ingrato, dimostro con parole molto larghe volersi asforzar de redur tutta la citianitade contra questo per fido inimico della chiesa, azoche non prosperasse piu vianti, visto li progressi molto grandi, e che facilmente

A pápa, miután megkapta a választ a velenceiektől, hogy nem akarják elveszíteni az irányítást Rimini és Pesaro ügyében, [hogy] az ő szándékának megfeleljen. [A pápa,] hogy némi kegyelmet tanúsítson, és ne tűnjön hálátlannak velük szemben, igen kifejező szavakkal demonstrálta, hogy az egész kereszténységet igyekszik megfékezni az egyház alattomos ellenségével szemben, hogy ne növekedhessenek tovább,

¹⁰⁵ Jászay M.: Velence és Magyarország i. m. 200.

¹⁰⁶ BMN Cod. It. VII. 130. fol. 248.

¹⁰⁷ BMN Cod. It. VII. 130. fol. 271.

potria penetrare fino al Roma, donde per far questo effetto delegò in Ongaria al Re d'Ongaria un cardinale per legato al latere, e questo per commover il Re d'Ongaria dovesse moversi contra il Turco, e prender la guerra.”

1499. október 5.¹⁰⁸ (3. számú szöveg)

„Havendo visto la Serenissima Veneta come mal erano proseguite le cose al mare contra il Turcho e la perdita di Lepanto e di puoi dalla parte da Terra in la Patria al Friul de quanto danno vittuperio, et vergogna fosseno statte le corerre fatte per Turchi in quella patria donde veramente si atrovavano in grande calamitade deliberono li Padri Veneti di domandar aiuto a tutti li Signori Cristiani contro la rabbia di questo inimico della fede cum sit che cognoscevano nel suo forze non esser bastante a poterli contrastare, onde delibero mandar uno secretarlo in Ongaria al Re che li piacesse romper guerra al Turco e questo per vedere come si moveva e per vedere di contrattar qualche accordo overo patto con il preditto Re et il Sommo Pontefice etiam a requisition delli Venetiani li mando un legato per diffender la fede per esortarlo a questa Santa Impsa tamen il Re di Ongaria domandava danari.

[...]

tekintettel arra a nagyon nagy haladásra, amely[nek köszönhetően] könnyen eljuthat Rómáig. Ezért ennek érdekében egy bíborost delegált a magyar királyhoz, mint *legatus a latere*, aki a magyar királyt a török elleni fellépésre és a háború megkezdésére ösztönzi majd.

Látva a velencei Signoriát, hogy milyen rosszul haladt a törökök elleni ügyben a tengernél Lepanto elvesztése után, majd a szárazföldön, Friuliban, hogy mennyi kárt, veszteséget és szégyent okoztak a török hadjáratok a Patriában, ezért valójában nagy bajban voltak. A velencei városatyák elhatározták, hogy az összes keresztény úr segítségét kéri a hit eme ellenségének haragja ellen, mivel tudták, hogy erejük nem elegendő, hogy szembeszálljanak velük. Ezért elrendelték, hogy egy titkárt küldenek a magyar királyhoz, aki meg akarja szakítani török elleni háborút, éspedig azért, hogy lássák, hogyan cselekszik [a magyar király], és hátha sikerül valamilyen megállapodásra vagy paktumra jutnia az említett királlyal. A pápa pedig, szintén a velenceiek követelésére és a hit védelmére, legátust küldött hozzá, hogy buzdítsa őt erre a szent hadjáratra. A magyar király azonban pénzt követelt. [...]

¹⁰⁸ BMN Cod. It. VII. 130. fol. 278–279.

La santa del Pontifice a requisition della Serenissima Veneta mandava uno Oratore in Ongaria per le cosi turchesche per veder di provocar quel Re alla guerra contra il turco.”

1499. október 7.¹⁰⁹ (4. számú szöveg)

„Adi 7 detto giunse a Venetia un Oratore delli Reali di Spagna che andava al Re d'Ongaria al quale la Signoria li provedetti di farli honore al bisogno et era frati della Certosa, il presente Oratore.”

1500. január 6.¹¹⁰ (5. számú szöveg)

“Ne forano questo di lettere d'Ongaria, dal secretario di Venetiani che per le guerre et disturbi turchesci che a hora erano tra il Gran Turcho, et li Signori Venetiani, li Padri Veneti deliberorno, di prender il soccorso del ongaro, sperando divertir li forzi al Signor Turcho e per questo le mandorno un secretario Veneto al qual scrive a hora esser stato con grandi cavezze accettato dal Re d'Ongaria, al qual si profferiva de far quanto desiderava la Serenissima Veneta e perché il signor Turcho haveva presentato che li Venetiani desideravano collegarsi con il Re d'Ongaria per questo effetto li mandava uno Ambasciatore con cavalli 40 donde parendo al Stato Veneto questa cosa essere

Öszentsége a pápa a velencei Signoria kérésére egy követet küldött Magyarországra a török ügyben, hátha török elleni háborúra tudja készíteni azt a királyt.

A mondott [hónap] hetedik napján Velencébe érkezett egy követ Spanyolországból, aki a magyar királyhoz tartott. A velencei Signoria tisztességesen minden szükségessel ellátta. A követ a karthauzi rend egyik szerzetese volt.

Ott voltak ezek a levelek Magyarországról a velencei titkártól, amelyek a török háborúkról és támadásokról szóltak, amelyek akkor a szultán¹¹¹ és a velencei urak között folytak. A velencei városatyák elhatározták, hogy a magyaroktól segítséget kérnek, remélve, hogy eltántorítják a szultán seregeit. Ezért küldtek egy velencei titkárt, aki most azt írja, hogy a magyar király nagyon kedvesen fogadta, és megígérte, hogy azt teszi, amit a velencei Signoria kíván. És mert a szultán rájött, hogy a velenceiek e célból a magyar királlyal szövetséget akarnak kötni követet küldött hozzá [a magyar királyhoz] 40 lovassal, amiért a velencei államnak úgy tűnt ez a dolog

¹⁰⁹ BMN Cod. It. VII. 130. fol. 279.

¹¹⁰ BMN Cod. It. VII. 130. fol. 332–333.

¹¹¹ II. Bajazid szultán (1481–1512)

importantissima azioche la fosse guidata con mazor reputatione e per honorar il Re d'Ongaria preseno di far doi Ambasciatori in Ongaria e furono fatti Signor Hieronimo Lion eques Signor Marin Giorgi Dottor, li quali facendo sua scusa di non poter andare fo accettata nel Consiglio di Pregadi e forno fatti Signor Vettor Soranzo e Signor Sabastiano Justiniano li quali volantieri se ne andorono alla sua legatione.”

1500. február 17.¹¹² (6. számú szöveg)

“Adi 17 detto fo detto a Venetia come il Re d'Ongaria trattava acordo con il Signor Turcho con questa tamen conditione che il Signor Turcho restituiva tutte le Terre cittade e castelli che teniva il Turcho dell'Ongaria e che il Re d'Ongaria fosse obligato mover guerra a Venetiani alle' bande di Treviso tamen questa nova non fo credutta a Venetia non li parendo consonante e che un tanto Re Cristiano se dovesse accordar con Infideli tamen non restava che di queste parole la Signoria Veneta non havesse qualche dispiacere perche deniunà potentia del mondo poteva dubitare li Signori Venetiani salvo che della potentia turchesca de tutto lo resto del mondo non la stimava ma solo il Turcho era quello sine dubio faceva tremare et impaurire li Venetiani e quando Venetiani

a legfontosabb. Azért, hogy nagyobb megbecsülést és tiszteletet tanúsítsanak magyar király felé, hogy két követet küldenek Magyarországra. Ezek voltak Ser Girolamo Lion lovag, Ser Marino Giorgi doktor, akik mentegetőztek, hogy nem tudnak elmenni, amit *Consiglio dei Pregadiban* elfogadtak, [ezért] Ser Vittorio Soranzo és Ser Sebastiano Giustinian lettek [a követek], akik készségesen elmentek a követségére.

Az említett [hónap] 17-ik napján Velencében azt mondták, hogy a magyar király megállapodásról tárgyal a szultánnal, azzal a feltétellel, ha a szultán visszaadja mindazokat a földeket, városokat és várakat, amelyeket a török szultán Magyarországtól elfoglalt, és hogy [ezért cserébe] a magyar király köteles háborút indítani a velenceiek trevisói része ellen.-Velencében azonban nem hitték el ezt a hírt, mivel nem tűnt számukra összeegyeztethetőnek, hogy egy ilyen keresztény király hitetlenekkel egyezzen meg. Mindenesetre a velencei Signoria nem maradhatott elégedetlen ezekkel a szavakkal, mert a velencei urak nem kételkedtek a világ egyetlen hatalmában sem, kivéve a török hatalmat. A világ többi része nem becsülte meg, de csak a szultán volt az, aki kétségkívül a velenceieket rettegésre és félelemre

¹¹² BMN Cod. It. VII. 130. fol. 364.

starano in pace con il Turcho comandarano a tutta l'Italia."

1500. március 5.¹¹³ (7. számú szöveg)

"Adi 5 detto ni fanno letteere d'Ongaria molto fresche de 26 del passato in giorni 9 per le quali se intendeva che il Re d'Ongaria per ancora no haveva fatto accordo alcuno con il Signor Turco, et che l'Ambasciatore del Turcho elqual si attrovava alla sua presentia li haveva fatto dar una stantia fuor della Citta, accioche no intendessi l'andamenti del Re le quali lettere furono molto à grate al Dominio Veneto, perche dubitavano che il detto Re d'Ongaria no fosse accordato con il Turco, che havendo intesi il contrario hebbeno à piazer no picciolo, et questo perche il Re d'Ongaria dimostrava voler far quanto desideravano li Padri Veneti, et havendo inteso il Re l'Elettione delli Oratori Veneti hebbe grandissimo contento, e con grand' desiderio li attendeva, et haveva comandato p tutti li suoi luochi, che li fossi fatto bona ciera, et honor non piccolo.

Questo Re d'Ongaria con ogni studio tentava che Il Sommo Pontifice, dovesse disfar Le sui nozze, perche non havea fioli legitimi e li Venetiani etiam inteposeno la loro auctoritadi sopra questa materia con il Pontifice a requisitione delli Venetiani mando un suo legato in Ongaria a tal Effetto,

készítette, és amikor a velenceiek békében lesznek a törökkel, egész Itáliát irányítani fogják.

A mondott hónap ötödik napján egy nagyon friss, 9 napja, [vagyis február] 26-án kelt levél érkezett Magyarországról, amely arról adott jelentést, hogy a magyar király még semmilyen megállapodást sem kötött a szultánnal. A török követ, aki a királynál volt, a városon kívül kapott egy szobát, emiatt nem állt szándékában a királyhoz menni. Ezek a levelek nagyon rosszul érintették a velencei domíniumot, mert azt a kételyt keltették, hogy az említett magyar király nem egyezik meg a szultánnal, aki az ellenkezőjét akarta elérni, [amely játszmában] nem kis örömét lelte, ugyanis a magyar király demonstrálta, azt akarja tenni, ami a velencei városatyáknak a kedvére van. A király tudomást szerzett a velencei követek megválasztásáról, akiket nagy boldogsággal és vágyakozva várt. És [a király] megparancsolta valamennyi helynek, hogy a követeket megfelelően és nagy tisztelettel fogadják.

Ez a magyar király minden buzgalomával igyekezett rávenni a pápát, hogy felbontsa a házasságát, mivel nincsenek legitim gyermekei [törvényes fiai]. Velence közbenjárt ez ügyben a pápánál, aki

¹¹³ BMN Cod. It. VII. 130. fol. 375.

come qui sotto si dirà il tutto, e tuto fo fatto azoche detto Re rompesse la guerra al Turco per divertir le forze Turchesche.”

1500. március 12.¹¹⁴ (8. számú szöveg)

„Sentendo la Signoria Veneta simil movimenti turchesci li quali li facevano pensare giorno e notte deliberono per un notabel rimedio e al proposito alle cose nostre di tentare accordo con il Re d'Ongaria il qual dovese rompere la guerra al Turcho e li Venetiani faceno che il Pontefice, Spagna, Franza e tutti mandarono Oratori al Re d'Franza (sic)¹¹⁵ per questo effetto e li secretario veneti solicitavano con ogni suo studio tal effetto.

[...]

Il Signor Lodovico non restava de tentar per ogni mezzo et via, che il poteva, e che li paresse di poter far qualche frutto, di promover patti et accordi con la Signoria Veneta, azioche la fossi sua propitia in questa impresa, perche el cognosceva benissimo, che il non si poteva mantenere in studio, contra la voluntadi delli Venetiani, e per quanto si diceva, il Signor Lodovico prometteva alli Venetani di pacificarli con il

a velenceiek kérésére Magyarországra küldte ebben az ügyben egyik legátusát, amint az alább el lesz mondva. Ez a [legátus] mindent megtett, hogy az említett király a háborút megszüntesse a szultánnal, hogy a török hadat másfelé fordítsa.

A velencei Signoria hallott a hasonló török hadmozdulatokról, amelyek éjjel-nappal gondolkozásra készítették őket. Ezért elhatározták, hogy nemes jogorvoslat és közös ügyeink érdekében megpróbálnak megállapodást kötni a magyar királlyal, aki a szultánnal való háborút meg akarja szakítani. A velenceiek elérve, hogy a pápa, Spanyolország, Franciaország és mindenki követeket küldtek a francia királyhoz ennek érdekében. A velencei titkárok [pedig] minden buzgalmukkal sürgették ezt a folyamatot.

[...]

Ludovico [Sforza] nem tétlenkedett, hogy minden eszközzel és módon, amely csak lehetséges volt, és amely szerinte alkalmasnak látszott arra, hogy a velencei Signoriával való alkuk és egyezségek előmozdításában kamatozzon, azért, hogy ez a vállalkozás számára kedvező legyen, mert nagyon jól tudta, hogy a velenceiek akarata

¹¹⁴ BMN Cod. It. VII. 130. fol. 381.

¹¹⁵ Itt valószínűleg az eredeti szövegben másolási hiba történt, hiszen logikusan átgondolva a francia király nem küldött önmagához követet. Feltételezésem szerint a magyar uralkodóhoz szándékoztak ekkor követeket küldeni Velence szövetségesei.

Turco, la qual cosa li Venetani al questo tempo molto desiderava, imo bramava, tamen li Padri Veneti per mantener la fede al Re di Franza mai volsi ascoltar a' patto alcuno contra il Re di Franza ne ad accordo alcuno Signor Lodovico et all'incontro dall'altra banda il Re di Franza el quale era zeloso di simil cossa e dubitava delli Signori Venetani non si accordasse con il Signor Lodovico, ponendo la cosa sua dell'acquisto di Milano in tal caso per disperata, et po con ogni mezzo sollecitava la Serenissima Veneta, con tante dimostratione di benevolentie quanto di si possa è prometendo di dare ogni aginto et soccorso ali Ventani contro il Turco, et non restava al requisitione del Stato Veneto mandare arlardi in Turchia, et oratori in Ongaria, et Spagna per far cosa grata a Venetiani."

ellenében nem tarthatja meg az államát. És amennyire mondták, Ludovico [Sforza] megígérte a velencei uraknak, hogy megbékíti őket a törökkel, amit a velenceiek ebben az időben nagyon óhajtottak. Azonban a velencei városatyák, hogy megőrizték a francia királyhoz való hűségüket, soha nem akartak meghallgatni semmilyen szövetséget a francia király ellen, sem pedig semmilyen megállapodást Ludovicóval. A másik oldalon a francia király, aki féltékeny volt a hasonló dolgokra, kételkedett abban, hogy a velencei városurak nem értenek-e egyet Ludovicóval is, reménytelennek állítva be egy ilyen esetben Milánó megszerzését. Ezért minden eszközzel buzdította a velencei Signoriát a jóindulat sok megnyilvánulásával, amennyire csak módjában állt, és ígéretet tett arra, hogy minden segítséget és segélyt megad a számukra a szultán török ellen. Nem maradt más hátra, mint az a kérés, hogy a Velencei Állam hírnököket küldjön a Török Birodalomba és követeket Magyarországra és Spanyolországba, hogy tegyenek a velenceiek kedvére.

1500. március 20.¹¹⁶ (9. számú szöveg)

„Adi [...]”¹¹⁷ detto ne forono lettere d'Ongaria dal secretario, per le qual se intendi il Re d'Ongaria, con grandessiderio aspettava li Oratori Veneti, per concludere quello

Az említett napon ott megérkeztek Magyarországról a titkártól a levelek, amelyek jelentik, hogy a magyar király nagy vágygal várta a velencei követeket, hogy

¹¹⁶ BMN Cod. It. VII. 130. fol. 385–386.

¹¹⁷ A számozás itt az eredeti szövegben nem látszódik, a szövegkiadás alapján március 20. a bejegyzés datálása, de lehet 21-e is.

volevano fare, et in Ongaria alla presentia dil detto Re si attrovava tutte le imbassati di Cristiani al requisition di Venetani per questi cosi Turchesche, trali quali ni erano Oratori del Pontefice del Re d' Romani, del Re di Franza, del re di Spagna del Re di Roscia, et delli Venetiani, et questi erano tutti in favore delli Venetiani per le cose Turchesche, et ne erano et oratori del Re di Napoli, è del Signor Lodovico, li gali volevano adattar le cose sue e cosi passava le cose aspettando la conclusione della cosa.”

1500. április 4.¹¹⁸ (10. számú szöveg)

„[...] si che bisognavaro ducati 20 mille al paghar le refussure delle gallie grosse ultimamenti venuti, et era necissario far questo effetto, azioche le zurmi andassino in Gallia, perche era grandissima carestia di zurme. Posava etiam bisognava mandar ducati 30 mille al Re azioche rompesse guerra al turco, che senza danari nulla si poteva fare. Etiam si conveniva mandar ducati 30 mille in campo alle genti d'Arme, che erano in Jaradada, che il tempo era per atto, e li fanti principiavano a fuggire [...]”

a befejezzék, amit tenni akarnak. Az említett király jelenlétében Magyarországon volt az összes keresztény követ, akik a velenceiek kérésére a török dolgok ügyében munkálkodtak. Közöttük voltak a pápai, a római király, a francia király, a spanyol király, a szerb király, és a velencei követek. Ők mindannyian a velenceiek mellett voltak a törökök dolgaiban. Ott voltak még a nápolyi király és Ludovico úr követei is, akik hozzá akarták igazítani a dolgaikat. Így teltek a dolgok, várva az ügy megoldását.

Tehát szükséges volt húszezer dukátot fizetni a nagy gályák újjáépítésére, amelyek nemrég érkeztek. Ez abból a célból volt szükséges, hogy a legénység a gályára mehessen, mert nagyon nagy volt a hiány evezősökből.¹¹⁹ Aztán szükséges volt harmincezer dukátot küldeni [magyar]¹²⁰ a királynak, avégből, hogy meg [ne]¹²¹ szüntesse a törökökkel való háborút, amit pénz nélkül nem lehetett megtenni. Abban is megegyeztek, hogy harmincezer dukátot küldenek a Gera d'Adda-i táborban állomásozó fegyvereseknek, mivel ahogy telt az idő a gyalogosok elkezdtek szökdösni.

¹¹⁸ BMN Cod. It. VII. 130. fol. 391.

¹¹⁹ A szöveg itt a „zurme” kifejezést használja, amely legénységet jelent, azonban a szöveg alapján inkább gályarabokra, vagy rangban alacsonyabban álló hajószemélyzetre kell gondolnunk, ezért választottam ezt a szinonimát.

¹²⁰ Az eredeti szövegben csak „al Re” szerepel, míg az 1912-es szövegkiadásban „in Ongaria al re” olvasható. A szövegkiadás és az eredeti szöveggörnyezet alapján elfogadhatónak találom, hogy a Magyar Királyságra legyen érthető a szöveg, ezért saját dolgozatomba is beépítettem.

¹²¹ Valószínűleg itt is másolási hiba történt, hiszen ekkor az volt a célja Velencének, hogy II. Ulászló fenntartsa a háborút a szultánnal, így kényszerítve őt két fronton való hadakozásra.

1500. április 19.¹²² (11. számú szöveg)

„Adi 19 detto il giorno di Pasqua si intesi per il Re d’Ongaria come li Oratori Veneti in trorono in Buda con grandissimo honore et triumfo et li fo fatta molto maggior demonstratione che ad alcuno altro oratore di potentia alcuna preteora che era gionto un’ oratore del turco, il quale immediate fo lecentiato e spazzato et era giunto etiam un oratore del Re de Romani, et che perancora non se intendeva la conclusione delle cosa e cosi le cose dimoravano.”

A mondott hónap 19-én, [vagyis] húsvét napján értesültek egy magyarországi levélből, miszerint a velencei követek nagy dicsőséggel és ünnepléssel vonultak be Budára. Számukra sokkal nagyobb felvonulást tartottak, mint bármely más hatalom követének. Megjegyzik, hogy egy követ érkezett a Török Birodalomból, akit azonnal elbocsátottak és kiutasítottak. Megérkezett a római király egyik követe is, akinek még mindig nem érthető az ügyének az eredménye és, hogy mi módon záródnak le.

1500. május 12.¹²³ (12. számú szöveg)

„Tandem a Venetia si intesi che il Sommo Pontefice essendo stimolato dalli Signori Venetiani dal Re di Franza et etiam dalli Signori Italiani, che per il beni di Cristiani e della fede di Gesù Christo, dovesse far qualche provisione, alla questa preparatione grandi, che faceva il Signor turco, aliter che facilmenti li turchi potea venir fino a Roma dondi il Sommo Pontefice per questo effetto mese alla tutta la Chieresia per tutto l’universo modo, una decima al clero di tutto il mondo, con censure, ut moris est, facendo alla sapere a tutti, che il voleva mandar questi danari, che si recuperaranno di questa decima in Ongaria in adiuto di Cristiani

Végül Velencében megértették, hogy a pápa a velencei városurak, a francia király és az olasz urak sürgetésére a keresztények javára és Jézus Krisztus hitéért adjon bizonyos segílyt a szultán hatalmas előkészületével szemben, különben a törökök könnyen eljuthatnak Rómáig. Mindezek hatására a pápa valamennyi klérusra az egész világon egy tizedet vetett ki, a papságra az egész világon [itt ismétli önmagát]¹²⁴ cenzúrával, ahogy szokás volt, mindenkinek tudtára adta, hogy ezt a pénzt, ha ezt a tizedet behajtják, Magyarországra akarja küldeni a keresztények megsegítésére a szultán ellen, hogy a magyar király a hitetlenekkel

¹²² BMN Cod. It. VII. 130. fol. 404.

¹²³ BMN Cod. It. VII. 130. fol. 423–425.

¹²⁴ Valószínűleg másolási hiba történnhetett az eredeti szövegben.

contra il Turco, azioche il Re d'Ongaria possa fare un potentissimo essercito contra infideli, e se iudicava dovesse cavar di questa decima, cui diceva ducati 500 mille altri 600 mille; tamen ne forono scossi molti di questi danari per il Re d'Ingelterra, e per il Re di Franza, e per lo Imperatore, che cadauno di questi signori si li retenevano per loro, e pochi di quelli forono mandati in Ongaria, et il Sommo Pontefice, per esser avido al danaro, e per esser cupido di stado, si iudicava dovesse accomodarsi per bona summa di questi danari, e non spenderli in adiuctar la fede Cristiano contra Turchi, comisaria stato il debito, il qual Sommo Pontefice sopra questa materia spazo uno suo Legato in Ongaria, e fo quello, che fo stato per avanti quando fo dispensato le nozze, il qual legato dovessi soleccitar, il Re d'Ongaria, al far potentissimo l'essercito contra la rabbia Turchescha et mando etiam il Pontefice uno suo oratore a Venetiana episcopo per tal effetto.

[...]

Ni forono lettere d'Ongaria in questo giorno, che le cosi stivano in le pratici consueti, e che il Re d'Ongaria faceva promesse assai de far mirabilia contra Turchi, tamen non voleva far movesta alcuna, se prima non vedeva tutte le Potentie Italiane d'accordo insieme, et aspettava il orator del Re di Franza, che doveva subito essere in quello luoco, e dimandava etiam danari, tamen il

szemben egy roppant hatalmas hadsereget állíthasson ki. Úgy ítélte meg, ebből a tizedből kapnia kell, mint mondta, 500 ezer dukátot, míg mások 600 ezret mondtak. Végül pedig e pénzekből sokat gyűjtöttek az angol királynak, a francia királynak és a császárnak, azonban mindegyik úr megtartotta magának, és keveset csak küldtek belőlük Magyarországra. A pápa, mivel pénzben kapzsi és hatalomban mohó volt, úgy ítélte, hogy ebből a pénzből egy szép összegért elrendezheti adósságát, és nem a keresztény hitnek a török elleni megsegítésére kell költenie. Ebben az ügyben pápa az egyik legátusát küldte Magyarországra, aki már korábban is járt ott, amikor érvénytelenítették a házasságot. Ennek a legátusnak kellett sürgetnie a magyar királyt, hogy a török harag ellen hatalmas sereget állítson fel. Ebből a célból a pápa Velencébe is elküldte egyik követét, egy püspököt.

[...]

Ezen a napon érkeztek levelek Magyarországról, hogy a tárgyalások a szokásos módon állnak, és hogy a magyar király nagyon sok ígéretet tett arra, hogy csodát tesz a török ellen. Azonban nem akart egy lépést sem tenni, ha előbb nem látja, hogy az összes nagyhatalmú olasz [állam] együttesen megállapodást köt. Valamint várta a francia király követét, akinek hamarosan oda kell érnie, és pénzt is hozott. Pedig

Papa et il Re di Franza e lo Imperatore li prometeua promesse assai, e di dimandar danari della decima del clero, e solamente li Venetiani li mandava danari con vero effetto, perche alli ditti toccavano particolarmente questa impresa Turchescha, tamen li Venetiani sollicitavano, con ogni loro ingegno, e forza li Potentati Cristiani che dovessero contribuir a questa spesa per total beneficio della cristianitati et cadauno promettiva con paroli, tamen non s' intendi quello faranno con li fatti, et horamai li Venetiani, non potivano trovar tanti danari, perche la cittadi per le angarie posti, era molto sminuità dalli danari, e piu non si poteva sini maximo labore trovar danari.”

1500. május 30.¹²⁵ (13. számú szöveg)

„Ne forono lettere d'Ongaria, per le quale se intende come le cose andavano in longam, è che erano gionti li oratori francesi, li qali forono accettati con grandissimo honore, et in torono in la Cita cum più de cavalli mille, et speravano hora che erano gionti tal oratori, al tutto poner fine alla questa pratica la qual molto desideravano li Venetiani.”

1500. június 11.¹²⁷ (14. számú szöveg)

„[...] donde che appresso il Signor Turcho il Re di Franza il Ponefice il Re d'Ongaria et arpresso tutto il mondo li Venetiani havevano

a pápa, a francia király és a császár sok ígéretet tett nekik, hogy a pápai tizedből pénzt küldenek, de csak a velenceiek küldtek nekik pénzt valójában, mert az említetteket különösen érintette ez a török fenyegetettség. Mindemellett a velenceiek is sürgették minden tudásukkal és erejükkel a keresztény hatalmasságokat, hogy hozzá kell járulniuk ehhez a kiadáshoz a kereszténység teljes javára. Mindegyikük szóbeli ígéretet tett, azonban nem értik, hogy ez mit jelent tetteikben. Mostanra a velenceiek már nem tudtak annyi pénzt találni, mert a város bevétele a kínzó kiadások miatt nagyon lecsökkent és már nem lehetett többé hatalmas munka nélkül pénzt találni.

Levelek érkeztek Magyarországról, amelyekből kiderült, hogy a dolgok hosszúra nyúltak, és hogy megérkeztek a francia követek,¹²⁶ akiket nagy tisztelettel fogadtak, és akik több mint ezer lovassal vonultak be a városba. Remélik, hogy olyan követek érkeztek, akik megfelelők a tárgyalásra, amelyet a velenceiek oly nagyon óhajtanak.

Ezért a velenceiek elvesztették presztízsüket a szultán, a francia király, a pápa, a magyar király és az egész világ előtt, és megalázták

¹²⁵ BMN Cod. It. VII. 130. fol. 430–431.

¹²⁶ A két francia követet, Valerien de Sains-t és Mathieu Toustain-t 1500. január 29-én küldték Budára. *Györkös A.*: Reneszánsz utazás i. m. 23.

¹²⁷ BMN Cod. It. VII. 130. fol. 434.

*perduto la sua reputatione et invilito il core
et animo delli sudditti nostri havendo
perdutta tanto degna occorentia et
opportunitade di haver si gloriosa vittoria.”*

alattvalóink szívét és lelkét, mivel
elvesztettek egy ily méltó alkalmat és
lehetőséget egy ilyen dicsőséges győzelemre.

Összegzés

Konklúzióként elmondható, hogy a szakirodalom által eddig ismert 1494 és 1500 június eleji adatokat mind alátámasztja Priuli. A Magyar Királyságra vonatkozó források, amelyek 1499-től találhatók a szövegben ugyanúgy megjelennek Sanudo naplójában, amely a történettudomány számára sokkal ismertebb. Ennek a ténynek a vonatkozásában viszont ki kell emelnünk azt, hogy amíg Sanudo naplója minden lehetséges információt megőrzött,¹²⁸ addig Priulinál egy sokkal átgondoltabb szerkesztés figyelhető meg. Bankár lévén sokkal nagyobb figyelemmel kíséri és gondossággal írja le a városállam pénzügyeit, mint a naplóíró kortársa. Többször is feljegyzi a Magyar Királyságra küldött pénzsegélyeket és azoknak a mértékét. Mindez pedig azt bizonyítja, hogy egy kisebb volumenű, főként gazdasági szempontokat vizsgáló naplóíró is fontosnak tartotta a Serenissima Magyar Királysággal folytatott kapcsolatát. Ez alátámasztja az elmúlt két évtized Jagelló-kor kutatásának eredményeit, amelyek bizonyítják, hogy az 1490 és 1526 közötti kormányzatot korántsem kell olyan negatívan értékelni, mint ahogyan azt sokáig tették.¹²⁹

Dolgozatomban Girolamo Priuli naplójának az első kötetével foglalkoztam csak, de kutatása további lehetőségeket rejt magában. Mivel még kettő naplókötetnek készült el a szövegkiadása, így azok sokkal könnyebben elérhetőek, azonban velencei kutatóutam során megtekinthettem az utolsó négy, eddig kiadatlan kéziratokat is. Ezekben mind találhatók Magyar Királyságra vonatkozó források, amelyeknek vizsgálata már több újabb eredményt hozhat. Ugyanis az idő múlásával Priuli naplóbejegyzései egyre rendszeresebbé és közlékenyebbé váltak, így hagyva az utókorra bőséges anyagot.

¹²⁸ Szovák M.: A történetírás határán i. m. 93.

¹²⁹ Neumann Tibor – C. Tóth Norbert – Pálosfalvi Tamás: Két évszázad a sztereotípiák fogságában. Helyzetkép a Jagelló-kor kutatásáról. In: Több mintegy csata: Mohács. Az 1526. évi ütközet a magyar tudományos emlékezetben. Szerk. Fodor Pál – Varga Szabolcs. Budapest 2019. 72–73.

Bibliográfia

a) Kézírtatos források

Biblioteca del Museo Correr, Cod. Cic. 3784.

Biblioteca del Museo Correr, Cod. P. D. 252-c.

Biblioteca Nazionale Marciana, Cod. It. VII. 130.

b) Kiadott források

Balogh István: Velencei diplomaták Magyarországról (1500–1526). Szeged 1929.

I diarii di Girolamo Priuli. Vol. I. Szerk. Arturo Segre. Città di Castello 1912–1921.

I diarii di Girolamo Priuli. Vol. II. Szerk. Roberto Cessi. Bologna 1933–1937.

I diarii di Girolamo Priuli. Vol. IV. Szerk. Roberto Cessi. Bologna 1938–1941.

I diarii di Marino Sanuto. Tomo III. Szerk. Rinaldo Fulin. Venezia 1880.

c) Szakirodalom

Bárándy Gergely: Velence fénykora. A Velencei Köztársaság államberendezkedésének kialakulása és kora. Budapest 1999.

Bárány Attila: Magyarország és a bretagne-i háború, 1488–1493. In: *Urbs, civitas, universitas: ünnepi tanulmányok Petrovics István 65. születésnapja tiszteletére.* Szerk. Papp Sándor. Szeged 2018. 33–42.

Bárány Attila: Magyarország nyugati külpolitikája (1458–1526). Angol-magyar kapcsolatok Mátyás és a Jagellók korában. Debrecen 2014.

Sabine Engel: Eine ehebrecherin unter mönchen. Rocco Marconis Adultera (c. 1516) aus dem Kapitelsaal von S. Giorgio Maggiore, Venedig. *Daphnis* 32. (2003) 399–433.

Rinaldo Fulin: *Diarii e diaristi veneziani.* Venezia 1881.

Györkös Attila: Francia-magyar diplomáciai kapcsolatok (1499–1529). *Világtörténet* 43. (2021) 517–530.

Györkös Attila: Reneszánsz utazás. Anna királyné 1502-es fogadtatásának ünnepségei Észak-Itáliában és Magyarországon. Máriabesnyő 2016.

Jászay Magda: Velence és Magyarország. Egy szomszédság küzdelmes története. Budapest 1990.

Kubinyi András: Két sorsdöntő esztendő (1490–1491). Történelmi Szemle 33. (1991) 1–54.

Kulcsár Péter: A Jagelló-kor. Budapest 1981.

Lakatos Bálint: A király diplomatái. Követek és követségek a Jagelló-korban (1490–1526). II. rész. Adattár. Történelmi Szemle 62. (2020) 2. sz. 1–82.

Lakatos Bálint: Relazioni diplomatiche tra l’Ungheria dei Jagelloni e gli stati italiani alla luce delle ambasciate inviate e ricevute (1490–1526). Uno schizzo. Verbum – Analecta Neolatina 23. (2022) 455–482.

Alessandro Marzo Mango: Bound in Venice. The Serene Republic and The Dawn of The Book. New York 2013.

F. Molnár Mónika: Az itáliai államok hadszervezete és hadseregei (1494–1526). In: Új korszak határán. Az európai államok hadügye és hadseregei a mohácsi csata korában. Második bővített kiadás. Szerk. B. Szabó János – Fodor Pál. Budapest 2022. 203–205.

Christiane Neerfeld: „Historia per forma di Diaria”. Venezianische Gegenwartschronistik um 1500. Bonn 2001.

Nemes Gábor: Pietro Isvalies bíboros veszprémi püspök. In: Folyamatosság és változás. Egyházszerkezet és hitélet a veszprémi püspökség területén a 16–17. században. Szerk. Karlinszky Balázs – Varga Tibor László. Veszprém 2018. 9–46.

Neumann Tibor: II. Ulászló koronázása és első rendeletei. Egy ismeretlen országgyűlésről és koronázási dekrétumról. Századok 142. (2008) 315–337.

Neumann Tibor – C. Tóth Norbert – Pálosfalvi Tamás: Két évszázad a sztereotípiák fogságában. Helyzetkép a Jagelló-kor kutatásáról. In: Több mintegy csata: Mohács. Az 1526. évi ütközet a magyar tudományos emlékezetben. Szerk. Fodor Pál – Varga Szabolcs. Budapest 2019. 11–73.

Christine Shaw – Michael Mallett: The Italian Wars 1494–1559. War, State and Society in Early Modern Europe. London 2018.

Szovák Márton: A történetírás határán. Marin Sanudo naplójának forrásai és magyar vonatkozásai. Budapest 2022. Kézirat.

John Temple-Leader: Libro dei nobili veneti ora per la prima volta messo in luce. Firenze 1866.

C. Tóth Norbert: Az 1501. évi tolnai országgyűlés. Adatok a királyi adminisztráció működéséhez. Századok 143. (2009) 1455–1482.

Z. Varga Zoltán: Naplóirodalom és önéletírás-kutatás. In: Pécsi Tudományegyetem Bölcsész Akadémia 4. Szerk. Böhm Gábor – Czeferner Dóra – Fedeles Tamás. Pécs 2020. 329–357.